

MEISTERSANG UND SEINE DARSTELLUNG IM SCHIMPFSPIEL VON ANDREAS GRYPHIUS*

[Usta Şarkıcılarının Andreas Gryphius'un Tiyatro Eserinde Sergilenmesi]

*Ali Osman Öztürk***

Özet

Bu yazıda, yazarın 1985'te SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne sunulmuş olan doktora ön hazırlık çalışması özetlenmiştir. Çalışma; Orta Çağ lirik edebiyat geleneğini, öykünmeci bir yaklaşımla devam ettiren El Zanaatkârı edebiyat erbabının, tiyatro oynama çabalarını eleştirel biçimde işleyen Barok yazarı Andreas Gryphius'un, "**Absurda Comica oder Herr Peter Squentz. Schimpfspiel**" (1648-50 arası yazılıp, 1658'de basılmıştır) adlı oyununu konu almaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Meistersang, Usta Şarkıcı, Pyramus ve Thisbe, tiyatro.*

Orta Çağ feodal toplum düzeninin yerini yavaş yavaş burjuvaziye bırakmaya başlamasıyla, Alman edebiyatında da, gerek içerik gerekse tür açısından değişiklikler kendini göstermiştir. Orta Çağ'ın belli başlı lirik türleri olarak „Minnesang ve Spruch“ (Aşk şiiri ve Deyiş), başta Walther von der Vogelweide olmak üzere büyük ustaların ölümünden sonraki dönemde (Geç Orta Çağ'da) artık gerçek yaratıcı ve uygulayıcılarını yitirmiş, onları yücelten ardılları ise eski ustalara öykünerek, güya şiir yazıp öğretmeye kalkışmışlardır.

Bu öykünmeci edebiyatçılar, çoğunlukla el zanaatkârları olduğu için, yazdıkları şiir de adını zanaatkârlar arasındaki en yüksek unvan olan „Meister“den alır; Meister “usta” demektir. Bu ustalar, edebiyat yeteneğinin (!) tıpkı meslekleri gibi öğretilebilir olduğunu düşünerek, özellikle Almanya'nın güneyinde, hemen her kentte şiir okulları açmışlardır. Şiir, Orta Çağ'daki gibi, o dönemde de müzikle iç içe olduğundan, Usta edebiyatçıların ve ürünlerinin nitelenmesinde „ezgisel“ yön vurgulanır: Meistersänger [Usta Şarkıcı] ve Meistersang [Usta Şarkıları]. Biçimsel açıdan Orta Çağ „Minnesang“ türü kalıp olarak kullanılırken, içerikte daha çok didaktik „Spruch“ türü örnek alınmıştır. Bu edebiyat o halde öykünmeci, dolayısıyla yaratıcılığı olmayan, kuru ve zevksiz bir edebiyattır. Sonuç itibarıyla, ayakkabıcı ustası Hans Sachs (1494-1576) dışında kalıcı bir isim bırakamamıştır; o da zaten sadece el zanaatkârı değildir.

* Aynı başlığı taşıyan yayımlanmamış doktora ön hazırlık çalışmasından (SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1985) özetlenmiştir.

** Doç. Dr., SÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü.

El zanaatkârı (edebiyatçı) şarkıcılar [burada “Usta Şarkıcılar” diye anılacaklardır], sadece şürlle ilgilenmekle kalmamış, aynı zamanda değişik nedenlerle oyuncu, organizatör ve hatta tiyatro yazarı olarak da faaliyet göstermişlerdir.

Usta şarkıcıların, özetini verdiğimiz çalışmanın konusunu oluşturan tiyatro oyunlarına gösterdikleri ilginin kaynaklarını şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Kendilerini eğitip yetiştirme yönünde duydukları büyük okuma isteği¹;

2. O çağda, her konuyu her türlü dile getirme isteğini kamçılayan konu zenginliği. Başka deyişle; zümre bilincinin körüklediği bilgi açlığından da anlaşılacağı gibi, usta şarkıcılar, yeteneklerini tiyatro alanında da kanıtlamak istemiş olabilirler².

3. Etkinliklerinin öğretici yönü. Herhalde Dini Oyunların etkisiyle didaktik konular işlemek istemişlerdir. Bu da Usta şarkıcıların tiyatro denemesinin öğretici karakterini gösterir³.

4. Bir zümrenin hicvedilmesi: Usta şarkıcılar, köylülerin eğitimsiz ve kaba kaldıklarına inanmaktadırlar. Köylülerin yanında ayrıca burjuva kökenli olmayan (şövalye, Yahudi gibi) zümreleri de, söz ve hareketleriyle alay konusu yapmışlardır⁴.

5. Diğer sınıflarla, özellikle Hümanistlerle giriştikleri rekabet. Akademik karakterli ve Latince oyunları taklit eden hümanist dram, Usta şarkıcıları etkilemiş olabilir. Örneğin “Strassburg’da şarkıcılık, hümanizmin ihtişamı yanında tamamen gölgede kalmış; Usta şarkıcıların okulu sadece Augsburg’da şehirli üst sınıflarla ilişkiler kurmuştu; Protestanlar ve Katolikler, el zanaatkârları ve akademisyenler bu okulun üyesiydiler...”⁵

Hümanizm ile Usta şarkıcı tiyatrosunun, ilişkilerinin çok güçlü olduğu Nürnberg’de gelişmiş olması dikkat çekicidir.

6. Reformasyon propagandası: Bu bağlamda “Geç Orta Çağ’da (örn. Schwank, Volkslied gibi) geleneksel edebi türlerin görece yeni gelişmelerden etkilenmeden devam ediyor olması yanında, diğer türlerin (...) mezhep çatışması bağlamında işlev değişikliğine uğramasına değinmek gerekir.”⁶

“Ayrıca Usta Birliklerinin Şarkı Okulları - iman tazeleyici dini eğilimlerine karşın - çoğunlukla ruhban sınıfıyla gerilimli bir ilişki içinde ve Luther’in reform yanlısı görüşlerinin yanlısı olmuşlar, öyle ki, geç dönem Usta Şarkıları (Hans Sachs’da olduğu gibi!) doğrudan programlı bir şekilde Protestanlığın bir aracı olmuştur”⁷.

“Luther’in Reformasyon hareketi, Usta Şarkıcıların bulunduğu Nürnberg, Strassburg, Augsburg gibi şehirlerde belirli bir yaygınlığa ulaşmıştır”⁸. “Tiyatro,

1) Bkz. Kienast, R.: **Deutsche Philologie im Aufriss**, Bd. 2, 2. Aufl., 1960, s. 117.

2) Bkz. Nagel, Bert: **Meistersang**, Stuttgart 1962, s. 74.

3) Bkz. **a.g.e.**, s. 17, 80.

4) Bkz. Brenner, E. ve W. Bortenschlager: **Deutsche Literaturgeschichte**, Wien (o.J.), s. 65.

5) Bkz. dipnot 1, s. 118.

6) Bkz. Schmidt, J. (Hg.): **Deutsche Literatur in Text und Darstellung**, Bd. III, Stuttgart 1976, s. 17.

7) Bkz. dipnot 2, s. 17.

8) Bkz. dipnot 2, s. 18.

reformasyon için çok önemliydi. Luther, Melanchton ve Zwingli, pedagojik nedenlerle tiyatroyu çok destekliyorlardı”⁹. Bu anlamda Usta Şarkıcıları, reformasyona ön hazırlık yapmış sayılırlar (...). Ve eğer 16. yüzyıl Usta Şarkıcıları tercihen İncil’in içeriğini bölüm bölüm ve lafziyla şüire dökmüşler ve Luther’in metnini eserlerinin temelinde yerleştirmişlerse, bu bir anlamda Luther’in işini devam ettirdiklerini gösterir.”¹⁰

Usta Şarkıları, “reform hareketinin bir yan tezahürü olarak görüldüğü için, bazı Avusturya şehirlerinde tutunabilmiştir. Fakat onun kaderi Protestanlığa bağlıydı ve onunla birlikte ortaya çıkmış, onunla yok olmuştur.”¹¹

7. Usta Şarkıları için her zaman geçerliliğini koruyan son motivasyon ise, para kazanma isteğiydi.

‘Fastnachtspiel’ (Karnaval oyunu) denilen eğlenceli oyunların yapısı, karnavala katılan cemaati eğlendirme işlevinden doğmuştur. Bu yapıya en uygun katkıyı, Hans Rosenplüt (1400-1470 civarı)’de ağırlıklı olarak görülen eski sıra oyunu biçimi yapmıştır, ama Hans Folz (1435[-40] – 1513) tarafından başlatılan sonu belli oyun tipi, oyun dünyasını, karnaval katılımcılarının gerçek dünyasıyla baştan ve sondan daraltmaktadır. Sachs’ın eserlerinde bu oyun dünyası tamamen bağımsız bir hale gelmiştir. Onun “Usta Şarkıcıları tiyatrosu, organizasyonda yeni dramatik özerk bir dünyayı temsil etmektedir. Oyun yönetmeni ve oyuncu aynı kişide birleştirilerek, değişmeyen bir oyuncu kadrosu ile sahneleme tekniği, kostüm biçimleme ve beden diliyle özel bir tiyatro ortamı ve üslubu geliştirilmiştir.”¹²

Jacob Ayrer’e (1540-1605) göre Karnaval oyunu, kendine özgü karakterini, gülünç neşeli oyunla bir tutulmasıyla kaybeder. Daha sonra 17. yüzyılda hümanist hareketle gelişen komedi türünün etkisiyle varlığını yitirmiştir.¹³

“Asıl Usta Şarkıcıları ile doğrudan ilgisi olmayan (...) Usta Şarkıcıları tiyatrosunu dikkatle değerlendirecek olursak, genelde kuru ve yavan diye nitelenen Usta Şarkıcılarının, kendi dönemini büyük ölçüde yansıtan çok yönlü bir olay olduğu ortaya çıkar. Usta Şarkıcılarının bu gerçekçi açıklığı, onların okulda sanat yapma isteği gibi dar görüşlülüklerine karşı bir denge oluşturur”.¹⁴

⁹) Bkz. dipnot 6, s. 195.

¹⁰) Bkz. dipnot 2, 28.

¹¹) A.g.e., s. 39.

¹²) Bkz. dipnot 6, s. 197.

¹³) Bkz. örn. Mann, O.: **Geschichte des deutschen Dramas**, Stuttgart 1963, s. 22.

¹⁴) Bkz. dipnot 2, s. 100.

Andreas Gryphius (1616-1664)

Andreas Gryphius (1616-1664)'un „**Absurda Comica oder Herr Peter Squentz. Schimpfspiel**“ [Absürd Komedi veya Bay Peter Squentz. Kaba Oyun], başlığını taşıyan eseri, içinde, bilgiçlik taslayan zavallı bir küçük burjuva kâtabi Peter Squentz'in lonca teşkilatına üye zanaatkârlarla, kraliyet meclisi önünde bir oyun sahnelediği üç perdelik bir oyundur. Bu “oyun içinde oyun”da, Romalı yazar Ovid'den alınan Pyramus-Thisbe¹⁵ konusu ele alınır. Ovid'in trajik bir oyun olarak yazdığı öykü, el zanaatkârlarının elinde komediye dönüşür.

Gryphius, oyunun ön sözünde, kendisinden önce aynı oyunu sahneleyen Daniel Schwenter'i anmaktadır. Oyunun eski versiyonunun, Shakespeare'in **A Midsummer Night's Dream** [Bir Yaz Gecesi Rüyası]'ndaki kaba oyuna (*The most lamentable comedy and most cruel death of Pyramus and Thisbe*) dayandığı biliniyor. Shakespeare'in ek olarak düşündüğü oyun, Gryphius'da asıl sorun haline gelmektedir.¹⁶

“Ovid'in Pyramus-Thisbe Motifi'nin eğlenceli biçimde sahnelenmesi, aşağı düzeyde “oyun içinde oyun” olarak, gezici komedyenlerin repertuarında yer aldığını görmekteyiz”¹⁷, dolayısıyla bu yolla Avrupa'ya gelmiş olmalıdır. İngiliz gezici tiyatro

¹⁵) Babil'de, komşu evlerde oturan Pyramus ve Thisbe birbirini sevmekte, ama babalarının yasaklamasıyla bir araya gelememektedirler. Evleri ayıran duvarda bir çatlak keşfeden sevgililer, buradan sevgi sözleri fısıldaşır ve sonunda geceleyin bir pınar başındaki dut ağacının altında buluşmaya karar verirler. Buluşma noktasına erken gelen Thisbe, oraya su içmeye gelen bir arslandan korkup saklanır; arslan ise Thisbe'nin kaçarken düşürdüğü pelerini kanlı ağızıyla parçalar. Pyramus da geldiğinde sevgilisinin arslan tarafından parçalandığını düşünüp bıçakla intihar eder. Thisbe geri döndüğünde onun ölüsüyle karşılaşır ve o da intihar eder.

¹⁶) Krşl. C. A. Otto, Zur Nedden und Ruppel, K. H. (Hg.): **Reclams Schauspielführer**, 13. Aufl., Stuttgart 1976, s. 171.

¹⁷) Fischetti, R. (Hg.): **Die deutsche Literatur in Text und Darstellung**, Bd. IV, Stuttgart 1978, s. 209.

grupları, bu oyunu dil zorluğundan ötürü kısaltıp basitleştirerek oynamış olmalı ki, böylece oyunda değişiklikler ve oyun hakkında ön bilgi gerekli hale gelmiş olsun. Gryphius'un eseri Shakespeare'den 60 yıl sonra yazılmıştır ve onunine göre %90 orijinaldir, çünkü daha eski motifler içerir; örn. sevgililer kendilerini bıçaklayınca, ay kararır. Bu da halk kültüründe var olan inancın oyuna yansması demektir. İlk yazar muhtemelen bir hümanistti, bunu 'Comœdi' ve 'Actus' kavramlarından çıkarıyoruz.

Usta Şarkıcıları, bu oyunu hümanistlerden görmüş ve aynı oyunu sahnelemek istemiş olabilirler. Bu iddia tarihi açıdan belgelenebilir: Usta Şarkıcıların hümanistleri terminoloji, tematik ve sahneleme tekniğinde taklit etmeleri Hans Sachs ile başlar. Sachs'ın 'Hecastus' (1549) adlı eseri, biçim ve içerik bakımından 'Bay Peter Squentz'e benzer. Antik bir konunun, eğitimsiz el zanaatkârları tarafından sahnelenme denemesi doğal olarak bir hümanist açısından küçümsemeye değerlendiriliyor. Gryphius da aşağılar bir tavır içindedir [bunu "die Maister-Sänger reisen ja sonst zimlich weit" (Usta şarkıcıları çok ileri gittiler) cümlesinden çıkarmak mümkün]¹⁸.

Komedinin ikili başlığı bizi, absürd komik olanın mı, yoksa "Bay Peter Squentz'in mi hedef seçtiği konusunda şüpheye düşürüyor. Gryphius, 'Horriblicribifax' adlı eserinde tıpkı 'Bay Peter Squentz'de olduğu gibi zavallı bir mektep katibini karikatürize eder. Eğer burada, sevilen 'zavallı mektep katibi' tipinin hedef alınması amaçlanmışsa, el zanaatkârlarının tiyatro girişimi ikincil derecede bir husustur. Bu haliyle küçümsemenin el zanaatkârları ile doğrudan bir ilgisi yoktur. Ama her halükârda bilgiçlik taslayan zavallı bir kâtip kadar, tiyatro oynayan el zanaatkârlarının da alaya alınması söz konusudur.

Oyundaki el zanaatkârlarından biri usta şarkıcısıdır; o da küçük bir rol oynamaktadır. Küçümseme bu nedenle doğrudan ona, yani Usta Şarkıcılarına yönelmiş olmamaktadır. Belki de önemsenen, onun el zanaatkârları ile birlikte çalışıyor olmasıdır. 'Bay Peter Squentz'de, el zanaatkârlarının lonca üyesi insanlar olduğu birkaç kez zikredilmektedir¹⁹. Bununla, Gryphius herhalde onların, artık usta şarkısı sanatını terk etmiş, ama tiyatro oynamak isteyen bir loncanın, yani bir şarkı okulunun üyesi olarak görülmesi gerektiğini söylemek istemiş olabilir. Bu şekilde, küçümseme halâ Hans Sachs'ın Usta şarkıcıları olarak tanınan ardıllarının tiyatrosuna yöneliktir. Usta şarkıcılarının önemini yitirmesi de zaten tiyatro faaliyetine bağlı olmuştur. Usta şarkıcılarının çöküş dönemi, Gryphius'un eserinin yazıldığı zamana rastlar. Bu ise, "oyun içinde oyun"un sahne düzeninin oyun başında belirtilmesi ile kanıtlanabilir; el zanaatkârları kesinlikle hümanistleri seyretilmiş olmalıdırlar.

"Oyun içinde oyun"un tasvirinden anlaşıldığı gibi, aynı eski karnaval oyunlarının düzenine bağlı kalınmaktadır. Yani, el zanaatkârları eskiye bağlı kalarak, Antik tiyatrodan bihaber şekilde, trajik bir öyküyü komedi olarak sahnelemektedirler. Hümanistlerden öğrendikleri yüksek trajedi dilini, komedide kullandıkları için, burada büyük bir karşılık oluşmaktadır. Böylece bir karmaşa ortaya çıkmakta, bu da

¹⁸⁾ Bkz. Gryphius, Andreas: **Absurda Comica. Oder Herr Peter Squentz**. Kritische Ausgabe, Reclam-Universal-Bibliothek Nr. 7982, Stuttgart 1986, s. 17.

¹⁹⁾ Bkz. **a.g.e.**, s. 12 ve 26

küçümseme ve alaya sebep olmaktadır. Vezinli dizeler de, oyunun kaba sunumu ile karşıtlık oluşturmaktadır. Başta beş perdelik olduğu belirtilmiş olmasına karşın, oyunda her hangi bir perde düzeni de yoktur.

Sahnelenen oyunun sonunda yapılan, ama oyunla ilgili olmayan değerlendirilmede, el zanaatkarları kaba ve yontulmamış davranışları ve dilleri, sanat gayretçiliklerinin yüzeyselliği ve monotonluğu ile, sanattan, yani tiyatrodan anlamayan birileri olarak resmedilmektedir. Sonuç olarak; “yaşlı insanların komedyen olması/ çocuk oyuncuğu değildir”²⁰.

KAYNAKÇA

- Brenner, E. ve W. Bortenschlager (o.J.): **Deutsche Literaturgeschichte**, Wien.
 C. A. Otto, Zur Nedden und Ruppel, K. H. (Hg.) (1976): **Reclams Schauspielführer**, 13. Aufl., Stuttgart.
 Fischetti, R. (Hg.) (1978): **Die deutsche Literatur in Text und Darstellung**, Bd. IV, Stuttgart.
 Gryphius, Andreas (1986): **Absurda Comica. Oder Herr Peter Squentz**. Kritische Ausgabe, Stuttgart, Reclam-Universal-Bibliothek Nr. 7982.
 Kienast, R. (1960): **Deutsche Philologie im Aufriss**, Bd. 2, 2. Aufl.
 Mann, O. (1963): **Geschichte des deutschen Dramas**, Stuttgart.
 Nagel, Bert (1962): **Meistersang**, Stuttgart.
 Schmidt, J. (Hg.) (1976): **Deutsche Literatur in Text und Darstellung**, Bd. III, Stuttgart.

Absurda Comica.

Oder

Herr Peter Squentz/ Schimpff-Spiel.

Andreas Gryphius'un araştırmaya konu olan eserinin orijinal başlığı.

²⁰) Bkz. a.g.e., s. 25.